

wederom:
en de ex-
eritwoorden
s zegt over
dig aan, dat
het concrete
Maar moe-
me dan bij
ds houding
t de andere
n rekening
is het toch
rt en aan-

een plaats
leiding van
s de dingen
gezien.
en tekst ter
er dan een
and ideo-
is, van pae-
rot hu-
werken van
nemin ge-
n van 2
dit echter
Gods in de
len, die over
duerd wor-

wijst billijk?
n anthropo-
over Zijn ge-
hriving van
et algemeen
oit te laten
ijn lankmoe-
in Zijn spre-
Dat doet Hij
gens den ge-
oet weer iets
mt hier aan
ik alles, wat
ijn gezind-
nimmer uit
ding, zonder
indheid. Wel-
e z i n d h e i d,
it, mij reken-
e z i n g en
doen, dringt
i bij de exe-
houden wij
formeerden:

anus op zijn
Schilder. Im-
le woord uit
erwachte
le h o m i -
,,zoolang het
zondere, on-
en wacht-
rege blijven".
als die open-
ach. Precies
e r i e u s
keering. Maar
God, in Gods
n, nu een gun-
ze tijdgenoo-
willen zeggen
s van. Het is
nus hier nog

lmanak F.Q.L.

ge haven van
tkhaven waar
ver. Nu moet
e zout nemen.
schitteren als
ropenzon. Met
toestel terug
vertraging zal
gaan maken.
e scheren op-
dt het toestel
zen zeewaarts.
it wat te mij-
Hier vlieg ik
n 275 km per
ot drie dagen
deed ik over
naar Surabaya
aan ha' gym-
geriefelijk op
geen schokje
e geen hinder
v, de machine
boven de zich
t, hoe machtig

meer zegt. Hij schrijft ook, dat de apostel hier nu juist de tijdgenooten van Noach noemt vanwege hun schrikkelijke goddeloosheid, zoodat zij verdelgd moesten worden. „De geheele menscheid", schrijft Greijdanus, „op zeer enkelen na, moest verdrinken in ondergang en verderf". Naar den geopenbaarden maatstaf van Gods wet en de door Hem daarbij gevoegde bedreiging moesten zij verdelgd worden. Maar tegelijk wachtte God lang en spaarde hen en drong bij hen aan op bekeering, om te zien of Hij soms Zijn houding tegenover hen wijzigen kon. Zoo spreekt de Schrift hier concreet in den tijd, wetende dat God Zijn houding tegenover bepaalde concrete menschen in den tijd soms wijzigen kan. Men denke ook aan Nineve. Maar rechtvaardigt dit alles nu een concludeeren van de houding Gods tegenover de goddelooze tijdgenooten van Noach, tot een gunstige gezindheid in God tegenover dezelfde leden? Wij meenen van niet. En zoodra wij over die gezindheid gaan spreken, zullen wij meer in rekening hebben te brengen, dan alleen de Schriftplaatsen die spreken van Gods geopenbaarde houding in een bepaalde concrete historische situatie.

Er zou nog wel meer te zeggen zijn van de Schriftopenbaring over de lankmoedigheid Gods. De term is in de Schrift zoolvel de beschrijving van een bepaalde houding Gods als van menschen, en eenmaal ook de beschrijving van de houding van den Middelaar Jezus Christus. Als beschrijving van een bepaalde houding Gods vinden wij desen term in: het O.T. in Ex. 34:6; Num. 14:18; Joël 2:13; Jona 4:2; Nah. 1:3; Ps. 86:15; 103:8; 145:8; Neh. 9:17 en in het N.T. in Rom. 2:4; 9:22; 1 Petr. 3:20; 2 Petr. 3:15. Ter beschrijving van de houding van den Middelaar vinden wij het woord in 1 Tim. 1:16.

Dr Berkouwer heeft bij zijn exegese van dit begrip de nieuwere exegeten ook niet op zijn hand. Hij citeert enkele regels van Horst uit diens artikel in Kittel's woordenboek over dit begrip en meent deze citaten met wat voorzichtige kritiek wel in het geheel van zijn beschouwingen te kunnen invoegen. Maar wie het desbetreffende artikel naleest komt toch wel tot andere conclusies en bemerkt hoe gemakkelijk men een bepaalden auteur door enkele regels van hem te citeeren, voor zijn eigen gedachtegang annexeren kan. Want wanneer we het geheele artikel nalezen, ontdekken we toch verschillende uitspraken van Horst, die lijnrecht tegen dr Berkouwer's beschouwingen ingaan. „Ook bij Paulus", schrijft Horst, (wij vertalen) is de lankmoedigheid Gods gericht op den toorn Gods. Rom. 2:4; 9:22". Schrijvend over Paulus' gebruik van dit woord in Rom 9:22, vervolgt hij: „En zoo biedt makrothumia (lankmoedigheid) in geen geval den zondaar een mogelijkheid, die hem een aanspraak op Gods goedheid zou kunnen verschaffen". Eerst in de latere oud-christelijke literatuur wordt Gods lankmoedigheid in verband gezet met Zijn niet-toornig-zijn. Maar toen was de afwijking van het concrete spreken Gods in de Schrift dan ook reeds begonnen. En 1 Petr. 3:20 exegetiseerend, merkt Horst op: „Deze makrothumia Gods laat gehoorzamen en ongehoorzamen tot rijpheid komen, hetwelk in het gericht in redding en ondergang openbaar wordt." 23)

23) Het artikel van Horst is interessant. Wij geven hier de vertaalde citaten in het oorspronkelijk: „Auch bei Paulus ist die Langmut Gottes abgestimmt auf den Zorn Gottes. R. 2:4; 9:22. Horst merkt nog op in de exegese van Rom. 9:22, dat daar wordt vastgesteld, „dass das Zorneskapital (thesaurizels) gerade durch die bewiesene makrothumia unheimlich anwachst, ist in R. 9, 22 diese Seite noch deutlicher betont".

En wel zeer flagrant in strijd met wat dr Berkouwer schrijft, komt een uitspraak als: „Hier ist auf eine etwaige Begründung der makrothumia als „Zeit der Bekehrung" gar nicht geschichtet, sondern die Frist ist nur dazu da, um alles deutlicher herantreten zu lassen, was Gott selbst schon will (thelen) und weisz, was er aber beim Menschen erst deutlich ausreifen lässt. Und so bietet makrothumia in keinem Falle dem Sünder eine Möglichkeit, die ihm einen Anspruch auf Gottes Güte verschaffen könnte"!!

Gods houding, zoodat die in Zijn makrothumia openbaar wordt, is volgens Horst dus die van een tot rijpheid laten komen van goddeloozen en rechtvaardigen. Hij verdelgt de goddeloozen niet voortijdig, maar duldt en verdraagt ze, totdat de dag van het gericht aanbreekt. En zoo komt deze houding Gods ook niet in strijd met de gezindheid Gods, maar vloeit ze uit die gezindheid voort en effectueert ze Gods eeuwig voornemen van verkiezing en verwerping. En wij mogen uit den aanvankelijken indruk, dien Zijn houding op ons maakt, ook doordat ze in den tijd wel eens veranderen kan, niet concludeeren tot die gezindheid, maar, om met Psalm 92 te spreken, op het einde letten. Naar den regel der oude Gereformeerden: quod primum est in intentione, ultimum est in executione. Wat het eerste is in het besluit, in de gezindheid, is het laatste in de uitvoering, de houding, zoodat die straks ten volle openbaar wordt in het laatste gericht.

Van belang is in dit verband ook de wijze, waarop dr Bouma 1 Tim. 1:16 exegetiseert. Paulus zegt daar, dat hem barmhartigheid is bewezen, opdat Jezus Christus in mij, die de voornaamste ben (n.l. der zondaren) als zijne lankmoedigheid zoude betoonen tot een voorbeeld dergenen, die in Hem gelooven zullen, ten eeuwigen leven.

Dr Bouma schrijft bij deze plaats: „Wat Christus in hem (Paulus) getoond heeft, was zijn makrothumia, zijn sparende en verdragende lankmoedigheid. Rom. 9:22; 1 Petr. 3:20; 2 Petr. 3:15 DEZE LANKMOEDIGHEID IS IETS ANDERS DAN GENADE. (Hoofdletters van ons). Ze scheidt de mogelijkheid der behoudenis voor den zondaar, in dit geval Paulus vóór zijn bekeering, niet terstond te vernietigen en weg te doen van zijn heilig aangezicht" 24). Ook hier komt dus bij dit begrip de grondgedachte van uitsluiting van straf aan het licht.

4) Wanneer we dus onderscheid maken tusschen Gods houding in bepaalde concrete situaties in den tijd en Zijn eeuwige g e z i n d h e i d, komen we tot het hart van de zaak. We zagen, dat de auteur meermaals op grond van Gods houding tegenover de goddeloozen er niet van onderuit meent te kunnen komen, dat in de prolongatie van de wereld een element van gunst, van gunstige gezindheid althans, verdisconteerd moet worden. Het zou ongeoorloofd zijn hier het dogma van de verkiezing en de verwerping in rekening te brengen. Maar wij meenen, dat hier dan ook het punt ligt, waar onze wegen uiteen gaan. Wij meenen inderdaad, dat ook de prolongatie van de wereld en het spreken over de concrete houding, welke God in den tijd inneemt, ook tegenover goddeloozen, niet losgemaakt mag worden van dit dogma. En voorts gelooven wij, dat de theologische discussie hier weer den draad heeft op te nemen, waar hij in Dordt bleef liggen. Reeds de Leerregels van Dordt wezen het begrip der algemeene genade van de hand als een Remonstrantsch inkruipfel. De Remonstranten zagen immers deze algemeene genade, waardoor zij het licht der natuur verstonden, als een voortrap van de evangelische of zaligmakende genade. En nu herinneren wij weer aan de plaats, die het hoofdstuk van dr De Bondt over de algemeene genade ontving tusschen dat over de zonde en dat van de genade. Is er dus metterdaad een tusschen-gezindheid Gods?

En als dr Berkouwer spreekt over de bewegelijkheid van het goddelijk hart over deze gevallen wereld, ja zelfs ergens schrijft in verband met de lankmoedigheid Gods over de tijdgenooten van Noach: „Zijn hart klopte tijdens deze arkbouw" 25), dan vragen wij op-

Bel 1 Petr. 3:20: „Diese makrothumia Gottes lässt Gehorsam und Ungehorsam (apeithésan) ausreifen, der in dem Gericht in Rettung (diesothésan) und Untergang offenbar wird". G. Kittel, Theol. Wörterbuch z. N.T., 4, pag. 384, 385, 389.

24) Dr C. Bouma, De Brieven van den Apostel Paulus aan Timotheüs en Titus, z.j., pag. 94.

25) Dr G. C. Berkouwer, a.h.w., pag. 85.

nieuw; maar kunnen wij het kloppen van Gods hart losmaken van Zijn eeuwig besluit tot verkiezing en verwerping? Zou Gods hart ook maar een oogenblik in liefde en gunst kloppen jegens hen, die Hij gehaat heeft met een eeuwigen hant, en daarom haten zal tot in alle eeuwigheid?

Maar daarom te meer worden wij hier weer teruggedreven naar de wijze, waarop in Dordt naar het Woord over deze dingen gesproken werd. Niet voor niets verwijst Schilder ergens naar de negenennegentigste sessie van deze groote Synode. Pareus trad in die zitting naar voren en beledde daar openlijk zijn geloof in den verkiezenden en verwerpenden God. Hij gaf daar in schriftuurlijke taal het remonstrantsche theologoumenon van de niet-onderscheiden-de genade den genadeslag. Hij deed dat o.a. door een woord van Luther aan te halen, waarin deze groote reformator op de hem eigen wijze Gods verkiezing beledde en Erasmus met zijn vrijen wil afwees.

Zou God niet specificeren? Zou God een soort van generale vriendelijkheid bewijzen aan alle menschen zoodat Erasmus het wilde? Maar dat zou beteekenen, en nu citeert Pareus Luther letterlijk:

„dat de menschen zalig en verdoemd worden, buiten weten Gods, als die door een zekere verkiezing onderscheiden heeft, diegenen, die zalig en verdoemd worden, en (nu volgt Erasmus' gevoelen in Luther's weergave) allen aangeboden zijnde een generale vriendelijkheid, duldende en verhardende, en een barmhartigheid, berispende en straffende, den menschen gelaten heeft wie zalig of verdoemd willen zijn; en Hij mag intusschen gereisd zijn naar het banket der Mooren, gelijk Homerus zegt" 26).

Wat verschilt nu eigenlijk die generale vriendelijkheid duldende en verhardende, die Pareus hier met Luther's woorden in Erasmus wrakkt, van de gunstige gezindheid Gods jegens alle menschen, waarvan Kalamazoo sprak, met instemming van dr Berkouwer?

Wel leggen verschillende synodaal-gebonden auteurs van den laatsten tijd nogal een sterk accent op het feit, dat het verwerpen van Gods lankmoedigheid tot toorn leidt. Ook bij dr Berkouwer is dat weer het geval. Hij schrijft: „Het is veelmeer zo, dat er in het historische vlak een zeer nauw verband bestaat tussen de lankmoedigheid Gods en Zijn toorn. De schakel tussen beide ligt in de v e r a c h t i n g van Gods lankmoedigheid en van Zijn commune gaven" 27). Maar daar ligt de diepste grond niet voor den toorn Gods. De Remonstranten wisten immers ook wel te spreken over den ernst van het verwerpen van Gods commune gaven. Maar de gereformeerden groeven dieper. Zij zagen den toorn Gods branden tegen de vaten des toorns, tot het verderf toe bereid! Greijdanus heeft hier in zijn exegese de juiste samenhangen aangewezen. Nadat hij gezegd heeft, dat in Rom. 9:23 God als de Werker van het verderf wordt aangewezen, vervolgt hij: „Deze voorwerpen des toorns waren dus reeds geheel voor het verderf gereed; vgl. Gen. 15:16. Toch droeg de Heere ze nog, en verhoedde Hij een tijdlang, dat zij in den afgrond des verderfs nederstoriten. Hij betoonde hun lankmoedigheid, droeg hen in veel lankmoedigheid. God hield het verderf een tijdlang terug, opdat zij daardoor nog niet vernield zouden worden. En dat was Zijnerzijds makrothumia (lankmoedigheid), door hen verbeurd, doch moest dienen tot openbaring van Gods toorn en macht eenmaal" 28).

Er is een nauw verband tusschen toorn Gods en Zijn lankmoedigheid. Hij bedient a.h.w. dien toorn niet

26) Pareus citeert hier het 143ste hoofdstuk van Luther's boek over den slaafschen wil. In Acta van Dordrecht, uitgave Donner, pag. 221.

27) Dr G. C. Berkouwer, a.h.w., pag. 91/92.

28) Dr S. Greijdanus, De Brief van den Apostel Paulus aan de Gemeente te Rome, A'dam, 1933, pag. 433.

kop van het bergmonster. De zonnestra'en werden nu in vlammen teruggekaatst van den vochtigen top. Dat zag ik allemaal gisteren, vanuit die oncomfortabele, venigig op en neer bewegende laadbak van de pick-up. Nu zit ik op mijn plaatsje in de luchtbetja en ik geef het kijken naar buiten al gauw op. Want hoe hooger het toestel klimt, hoe minder er beneden je te onderscheiden is.

Ik ga maar wat lezen. Dat is het beste tijdverdrif voor een vliegtocht van eenige uren over zee. De geseerveerde verversching is weer perfect. Die te consumeren is een aangename afwisseling. Dan verdiep ik me weer in mijn boek. Tot het toestel plotseling begint te trillen. Zeker wolken, denk ik. We naderen de kust bepaald, want boven de kustlijn is altijd wolkenvorming. Ik kijk op mijn horloge: het blijkt dat we toch nog een uur hebben te vliegen voor we Makassar kunnen hebben. Dus de kust kan het nog niet zijn. Even ligt de machine weer rustig. Dan worden we al wat krachtiger door elkaar geschud. De wolken vlak onder ons worden dikker, en ook donkerder. Slecht weer. Nu schokken we toch op en neer, net als gisteren in de pick-up. Alleen niet met de zelfde nare gevolgen voor je zitvlak. Maar de magen van de meesten beginnen toch wel te protesteeren. Als we einde-

lijk de kustlijn passeeren zitten we midden in de regenwolken. Dat wordt wat, want het vliegve'd Mandai bij Makassar is evenals Andir bij Bandung rondom door bergketens ingesloten. Heftiger schudt het toestel, en het wordt in de cabine steeds donkerder. Soms zitten we midden in de enorme wolkengevaarten en raken alle grondzicht kwijt. De regen klettert tegen het onbreekbare glas van de patrijspoorten. De ploot raakt het zicht op de route naar het vliegveld kwijt en moet afdraaien om niet tegen de helling van een of anderen berg op te vliegen. Dan breken de regenwolken weer, die nu door den harden wind aan flarden worden gescheurd en in flarden onder ons wegschieten. Weer neemt de ploot een scherpe bocht, en we koersen opnieuw op het vliegveld af. Eindelijk zie ik de startbanen onder me wegschieten. De ploot manoeuvreert zijn toestel zoo, dat hij tegen den wind in naderen kan. Dan verliezen we snel hoogte, en de machine komt veilig op de runway terecht. Zoo zorgden ook nu de geweldige krachten van de tropennatuur voor een ditmaal niet van spanning onthloote afwisseling in de anders vrij saale vluchten over zee.

J. P. v. d. STOEL Jr.